

С. Сливка

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету “Львівська політехніка”,
д-р юрид. наук, проф.,
завідувач кафедри теорії та філософії права

ПРИРОДНЕ ПРАГНЕННЯ НАБУТТЯ ЧЕСНОТ: МЕТААНТРОПОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

© Сливка С., 2016

Досліджено поняття чеснот, його метаантропологічний вимір. Основну увагу зосереджено на характеристиці чеснот. Доведено, що процес набуття чеснот у метаантропологічному вимірі має природні детермінанти, які у статті також розглянуто.

Ключові слова: чесноти, метаантропологія, метаантропологічний вимір, дефініція, сотеріологічний вимір, патристичні традиції, мораль, граничне, буденне, позаграничне.

С. Сливка

ЕСТЕСТВЕННОЕ СТРЕМЛЕНИЕ ПРИОБРЕТЕНИЯ ДОБРОДЕТЕЛЕЙ: МЕТААНТРОПОЛОГИЧЕСКОЕ ИЗМЕРЕНИЕ

Исследуется понятие добродетелей, его метаантропологическое измерение. Основное внимание сосредоточено на характеристике добродетелей. Обосновано, что процесс приобретения добродетелей в метаантропологическом измерении имеет природные детерминанты, которые в статье также исследованы.

Ключевые слова: добродетели, метаантропологія, метаантропологіческое измерение, дефиниция, сотериологическое измерение, патристические традиции, мораль, предельное, обыденное, внепредельное.

S. Slyvka

NATURAL DESIRE OF ACQUIRING VIRTUES: THE PURPOSE OF THE ANTHROPOLOGICAL DIMENSION

The article explores the concept of virtue, its metaanthropological dimension. It focuses on the divisions quality characteristic. It is necessary that the process of virtues in metaanthropological dimension has natural determinants are investigated in the article.

Key words: virtue, metaanthropology, metaanthropological measurement, definition, soteriological dimension of patriotic tradition, morality, the ultimate, mundane, pozagranichne.

Постановка проблеми. Людина завжди намагається все в житті впорядкувати, довести до природної норми, до відповідності онтологічним вимогам, здійснює це за допомогою і зовнішніх, і внутрішніх впливів. Зовнішні впливи на регулювання життєдіяльного процесу часто є нагадуванням, інколи стимулом чи примусом. Внутрішні ж регулювання випливають із власної волі

людини, її особистого бажання, персональних спонукань, що згладжує деякою мірою стрибко-подібність у поведінці людини, створює онтологічні умови для виконання покладених на неї обов'язків. І саме чесноти людини забезпечують ці регулятивні умови.

Аналіз дослідження проблеми. У науковій літературі поки не досліджено процесу природного набуття чеснот у метаантропологічному вимірі. Загалом правова дійсність постійно поповнюється новими поняттями, дефініціями, оскільки суспільство щоразу на інтуїтивному рівні пропонує нові варіанти усунення тих чи інших прогалин. Це стосується, зокрема, й чеснот.

Мета статті. Дослідити поняття чеснот, процес їх набуття та метаантропологічний вимір.

Виклад основного матеріалу. У широкому розумінні чеснотою є кожна повністю розвинена спроможність людини в царині волі чи інтелекту, у вузькому розумінні – це спроможність до творення морального добра, особливо його постійного творення з радістю, ціною жертв і всупереч внутрішнім і зовнішнім перешкодам [5, с. 621]; це позитивна моральна якість людини, риса або властивість, яка вважається морально доброю і, отже, оцінюється як основа моральних законів, принципів і цінностей [8]; це думки і вчинки людини, які виростають з віри і відповідають їй, тобто правдиві, чесні, справедливі й чисті діла, [7, с. 245]; це стала схильність розуму і волі, яка керує нашими вчинками, упорядковує наші пристрасті та спрямовує нашу поведінку згідно з розумом і вірою [2, с. 434]. Загалом, підсумуємо, чеснота (доброчесність) – це фундаментальна філософсько-богословська категорія, яка означає ціннісно-значущий аспект духовно-моральної досконалості [4, с. 472].

Із наведених дефініцій випливає, що чесноту називають і доброчесністю, яка є основою внутрішнього імперативу моралі (фундаментом морального життя), постійною методологічною скерованістю дій, думок, почуттів у бік добра, сталою спроможністю (або спроможністю до дії) розуму і волі, непорушною схильністю набуття досконалих елементів життєдіяльності тощо.

Найважливіше те, що чеснота в її моральному і сотеріологічному (спасальному) значенні освячена авторитетом Священного Писання і церковного вчення. Вона є однією з найяскравіших властивостей, які відображають у людській особистості досконалість її первісної богоподібності [4, с. 472]. Тобто чесноти не є творчістю людини чи культурологічним продуктом, а вищими природними й надприродними цінностями, якими вона повинна володіти. Чесноти потребують втілення у вигляді основних чинів: життєдайності, осяяння, второпності, спонукальності.

Початковим є життєдайний чин чесноти, природжена чеснота. Наприклад, все, що випромінює новонароджена дитина, – це теплі й ніжні порухи життя, які природно повинні супроводжувати її впродовж життя.

Чин осяяння як золотосяйний дарунок Божий здійснюється в момент хрещення, воцерковлення дитини, прийняття першого причастя, а згодом одруження тощо. Тобто здійснюється надприродне одобрення вчинків дитини чи дорослої людини і запрошення творити природну гармонію.

Второпність як чин чесноти пов'язаний з розумом, інтелектом людини. Адже набуття чеснот повинно здійснюватися свідомо, з бажанням, чесними намірами їх реалізувати. Людина має хотіти бути постійно доброю, зрозумілою, приємною для інших, назавжди покінчити з недобрими діями, думками й почуттями. Це потрібно зрозуміти, правильно сприйняти зміст і значення, і, відповідно, бути добрим.

Обов'язково для людини повинен існувати чин спонукальності. Це своєрідний автоматичний імператив, природний “вмикач”, який спрацьовує тоді, коли потрібна допомога ближньому. Причому без підказки чи зовнішнього нагадування (поштовху), але як зобов'язальна сила, з уваги на яку людина негайно вдається до творення добрих справ, на які очікує не тільки інша людина, а й Всесвіт загалом.

Отже, чесноти – це природне прагнення до Бога, усвідомлені норми поваги до образу Божого, моральні ідеї, дух Божих законів, тобто це ті людські, нехай і мінімальні, досконалості, які потрібні

Богу, Всесвіту, живучості світу. Чесноти є онтологічною необхідністю для людини, їх не потрібно повсюдно шукати, оскільки вони є в нас, можливо, приховані чи не розвинені. Для духовного зростання людина обов'язково мусить набувати нових чеснот, збагачувати ними свою душу, оскільки це забезпечить богоугодний спосіб життя.

Для глибшого розуміння змісту чеснот, відчуття потреби їх природного набуття проаналізуємо їхню природу і джерела. Ці вихідні поняття досліджують у вченнях про чесноти, основними з яких є давньофілософські вчення, морально-богословські обґрунтування, Священне Писання, патристичні традиції.

Християнство не є єдиним носієм імперативу моральної чесноти. Вчення про чесноти посідає вагоме місце в етиці різних світоглядних і релігійних систем, зокрема в античній філософії. В античності слово “арете” (як етична думка) – це власний предмет знатності. Греки завжди сприймали видатні заслуги і силу як само собою зрозумілу обумовленість панівного становища. Тож панування й арете нерозривно пов'язані одне з одним [4, с. 472].

Саме поняття чеснот у філософських ученнях витлумачено по-різному. Кожен мудрець, філософ (а згодом і богослов) виділяв основні, на його думку, чесноти. Крім того, їх кількість збільшувалась залежно від соціальної характеристики історичного періоду, від того, яким чинникам віддавали перевагу – змісту земного щастя, відчуттю необхідності тощо.

Так, Есхіл зараховував до основних чеснот мудрість, мужність, поміркованість, справедливість; Демокрит – гідність, обов'язок, совість; Сократ – моральне знання; Платон – мудрість, або розумність (чесноти розуму), мужність (чеснота волі), поміркованість, або помірність (чесноти почуття), які є просвітленням пристрастей й афектів, а синтезом цих чеснот філософ вважав справедливість. До наведених чеснот Аристотель додав ще й лагідність, щедрість, пишність, честолюбство, величавість, правдивість, люб'язність, приязність. Варто зазначити, що етика Аристотеля є найвищою точкою в античному вченні про чесноти. За вченням Томи Аквінського, моральне життя людини неможливе без досягнення таких богословських чеснот, як віра, надія і любов, за якими йдуть чотири основні, або кардинальні, чесноти – розсудливість, справедливість, мужність і помірність. Тобто давні філософи зводили чесноти до природної моральної норми, яка встановлюється за допомогою розуму і совісті та реалізується у межах земного і людського існування [4, с. 473].

Християнське вчення про чесноти впливає з етико-богословського розуміння буття людини і розкриває принципово інший, ніж у філософії, рівень реалізації морального змісту людського існування [4, с. 473].

Морально-богословські обґрунтування чеснот доводили раніше (зрештою, як і тепер) значення святості людини, її беззаперечне прямування як образу Божого до богоподібності, абсолютної гідності. Беручи приклади із життя Ісуса Христа, людина має змогу відкрити себе для прийняття, набуття християнських чеснот, віддаючи перевагу природним і надприродним чеснотам. Однак теоретичні науки, зокрема етика, філософія, можуть втратити християнський орієнтир і почати несправедливо та зверхньо трактувати вчення про чесноти. Такі випадки траплялися у зв'язку з появою філософської течії позитивізму. Але тільки богословське вчення про чесноти є правдивим і послідовним.

Християнські чесноти містяться й у Священному Писанні. Згадаймо про добродійні діяння царів Езекії та Іосії, близько десяти – у Новому Завіті.

У вченні про чесноти новозавітня етика подає проекцію абсолютної божественної благодаті на світ людських моральних цінностей, утверджуючи істинну людську моральність. Чесноту неможливо пізнати ззовні, теоретично, вона пізнається зсередини, через виконання євангельських заповідей. Таємнича глибина закликання людини до володіння даром буття має метафізичний зміст і міститься в євангельських покликаннях [4, с. 474].

Чесноти, вказані у Священному Писанні, є чотиризначними: чесноти служіння Христу, чесноти Нагірної Проповіді, чесноти євангельських притч, чесноти апостольських Послань.

Розглядаючи чесноти служіння Ісусу Христу, наголосимо на нових моральних нормах у вигляді заповідей Христа, які є божественними чеснотами.

Ісус відкрив перспективу сходження людини до обожнення, оскільки існує зв'язок чесноти любові з вищою божественною волею, чеснот милосердя і любові з волею Божою, а любов людини до Бога є відповіддю на любов Бога до людини. Зрозуміло, що ця відповідність не має адекватності, але тут наявний онтологічний зв'язок. Крім того, служіння Христу доводить, що чесноти є вищими ідеалами лагідності, смирення і любові, тому Церква затвердила чесноту як моральну норму.

Нагірна Проповідь насичена божественними чеснотами, які людина сприймає з легкістю для упорядкування своєї життєдіяльності на Землі. Переважно це стосується розуміння чеснот "блаженств", які допомагають людині досягти Царства Небесного. Це можливо тоді, коли людина усвідомить множину чеснот із твердженням, що вона є сіллю і світлом Землі. Тобто нагірні чесноти стосуються переважно призначення людини на Землі, моральної автентичності й морального перетворювального впливу на навколишній світ. Сила і якість впливу чеснот людини на земний світ забезпечують їй майбутнє у небесному світі.

Божественна мудрість із притч Христа перевершує мудрість царя Соломона. Христос повідомляє (передає) людині дар мудрості як чесноту [4, с. 475].

Основою і джерелом людської мудрості є Премудрість Божа. Тому людський розум формує такі чесноти, які б давали змогу постійно черпати онтологічні норми мудрості. Кожна притча Ісуса Христа вказує на певні види мудрості, які й потрапляють до загального переліку чеснот.

В апостольських Посланнях практично вперше згадано людське вчення про чесноти. Апостоли проповідували ті чесноти, які вони відчули, перевірили на собі, які були дієвими в період їхнього життя. На відміну від давніх мудреців та грецьких філософів, апостоли проповідували вічні моральні норми – чесноти, які випливали зі Священного Писання, особистих контактів з Ісусом Христом. Тому можна сказати, що чесноти апостольських Послань перевірені практикою і мають онтологічну цінність.

Окрім закликів християн до нового життя у Христі, апостоли відкрили шлях до богоуподібнення, запропонували конкретні моральні установки й характеристики особистості. Наприклад, апостоли стверджували, що любов – це передусім виконання Закону Божого, в якому єднаються всі чесноти. Тобто герменевтична діяльність апостолів породжувала вчення про чесноти.

Чесноти, які виявили апостоли, стали основним предметом їхнього морального вчення. Втілення цих чеснот у моральній поведінці й у спілкуванні з людьми є основним етичним завданням діяльного життя людини за прикладом абсолютної благодаті Небесного Отця [4, с. 476].

Патристичні традиції є початком справжнього дослідження проблем чеснот. Твори отців Церкви широко використовували в богословських академіях, розглядаючи проблеми чеснот, моралі, етики тощо. Велику користь християнській науці принесли переклади їхніх праць, покладені в основу християнських традицій. Такі відомі особистості, як Василій Великий, Антоній Великий, Григорій Богослов, Іоан Золотоустий, Григорій Ніський, Єфрем Сирін, Максим Сповідник та інші, захищали моральні засади, чесноти в боротьбі з нехристиянами, язичниками, тому вони справді є учителями Церкви, святими отцями.

У своїх працях патристичні дослідники доводили, що свобідний добровільний характер чеснот не є лише знанням добра і зла. Адже знання приходить ззовні, а чесноти ні; знання добра може існувати й без чеснот; чесноти не походять від чогось випадкового чи звичного. Вони виникають у серцях у вигляді святих духовних помислів замість плотських земних. Ніякі земні блага не можуть бути завжди присутні в людині, одні тільки чесноти переходять у майбутнє життя [4, с. 477–482]. Знання святоотцівських праць допомагає людині виробити в собі уміння боротися з негативними духами завдяки використанню чеснот, особливо їх єднання.

Християнське вчення про чесноти загалом розкрили святі отці й учителі Церкви епохи Вселенських Соборів [4, с. 478]. Тобто Вселенські Собори були додатковими джерелами християнських чеснот й одночасно підсиленням святоотцівських учень про чесноти, оскільки рішення Вселенських Соборів затверджували імператори, що надавало деяким чеснотам значення державної обов'язковості.

Оскільки природа і джерела чеснот породжують значну їх кількість, в окремих випадках виникає потреба об'єднати їх, відшукати нові витoki. Усі чесноти між собою пов'язані, одна з одної впливають, одна творить іншу тощо.

Потрібно враховувати також те, що чеснота відображає спосіб життя людини, вірності Богу і народу. Адже чеснота – це думки і вчинки людини. Як і всі людські властивості, чеснота ґрунтується не на власних силах людини, а на отриманих від Бога даруваннях. Крім того, чесноти характеризуються як плоди Святого Духа, що розподілив Сам Бог [7, с. 245]. Тобто чесноти, як видається, є трьох видів: Божий моральний промисел, Божа допомога у второпності людини, дар Святого Духа.

До Божого морального промислу належать такі чесноти, як віра, надія, любов, як вищий моральний закон людини, як влиті Божі чесноти. Це онтологічні вищі якості людини, з якими вона з'являється на світ. Звичайно, дитячий вік не забезпечує високого ступеня цих чеснот, але задатки існують і потребують постійного вдосконалення відповідно до вимог природного закону.

Віра нерозривно пов'язана із правочином між Богом та людьми. Її очікуванню і набуттю завжди передує Боже діяння. Це відповідь на прямиий заклик Бога, зверненого до людського серця. Віра передбачає і визначає спосіб життя, який схиляє до повинності Господу, що є онтологічною формою життєдіяльності людини. У Священному Писанні надія людини не пов'язана із цим світом, а скерована на Бога. Християнин є людиною, яка сподівається, водночас він повинен відкинути всі мирські надії на видимі, перехідні блага, заради живого покладання, яке відбувається в Христі. Це людина віруюча, а її погляд спрямований на досконалість Божого задуму спасіння. Людська любов може виявитися суєтою, якщо її об'єктом є матеріальні цінності, або, що ще гірше, зло. Увага має бути зосереджена на заповіді любові до Бога і ближнього. Рушійною силою цієї любові є воля Бога, Який хоче, щоб усі люди спаслися і пізнали істину [7, с. 541].

Людина залучена в божественний природний зв'язок, і тому між моральним законом і законом природи немає жодної радикальної відмінності [9, с. 511]. Тобто біологічне, психічне, моральне життя людини має певні закони, які практично не відрізняються від законів природи. Але зобов'язувальний чинник людини полягає в підтримуванні цієї відповідності. Інакше кажучи, хоч чесноти віра, надія, любов є Божим моральним промислом (надприродними), розрахованим на подальший розвиток людиною, все-таки людина може цього повністю не реалізувати, а пустити на самоплив як природні норми. Людина фактично не знає своїх надприродних можливостей, а також ціни своїх потенційних чеснот, і часом несвідомо або й свідомо “пробуджує” їх природними потребами. Досить згадати про значення біблійного твердження про таку віру людини в Бога, як гірчичне зернятко. Тож природні чесноти людини не є досконалими, проте їх можна вивести в розряд надприродних.

Божа допомога у второпності людини завжди потрібна, коли йдеться про такі головні християнські чесноти, як розсудливість, справедливість, мужність, помірність. Фактично це людські чесноти (можуть мати інші назви), але для їх повної онтологічно наближеної реалізації необхідна Божа допомога.

Людські чесноти – це міцні позиції, сталі схильності, постійне вдосконалення розуму і волі, які керують людськими вчинками, впорядковують пристрасті й спрямовують поведінку згідно з розумом і вірою. Вони дають легкість, самовладання і радість, щоб вести морально добре життя. Чеснотлива людина – це така людина, яка добровільно чинить добро на основі набутих своїми зусиллями чеснот, що є паростками морально добрих вчинків. Зрозуміло, що чесноти схиляють усі сили людської особи до єднання з Божою любов'ю. Так, розсудливість є чеснотою, завдяки якій практичний розум людини здатний розпізнавати в усяких обставинах її правдиве добро і вибирати потрібні засоби для його вдосконалення. Справедливість полягає в постійному і твердому бажанні віддати Богові й ближньому те, що їм належить. Мужність забезпечує стійкість у труднощах і витривалість у старанні про (чинити, робити) добро, у перемаганні страху, навіть перед смертю, виступати проти випробувань і переслідувань. Помірність (поміркованість) стримує потяг до задоволень і забезпечує рівновагу у використанні створених благ, панування волі над інстинктами і втримує прагнення в межах чесноті [2, с. 428–429].

Головні християнські чесноти є природними, але набутими. Їх називають ще й недоскональними, оскільки вони утворюються завдяки природному прагненню людини творити добро ближньому, але це прагнення часто віддалене від Божого задуму, тобто не є онтологічним. Тому людина спочатку повинна второпати, зрозуміти, що її творення добра не відповідає надприродному “оригіналу” і потребує Божої допомоги. Проте дійти такого розуміння нелегко. Часто людина думає, що добро можна робити порційно або в окремих випадках і довільно. Божа допомога полягає у вмінні людини підкорити головну чесноту об’єднаній групі Божих чеснот – вірі, надії, любові, які формують та оживлюють усі моральні чесноти.

Третім видом чеснот є дар Святого Духа, оскільки він підтримує моральне життя. Дари Святого Духа є постійними нахилами, які схиляють людину до того, щоб іти за створеними порухами. Сім дарів Святого Духа: мудрість, розум, рада, сила, знання, побожність і страх Божий – доповнюють і вдосконалюють головні людські чесноти, схиляють до схваленого послуху Божим натхненням. Святий Дух формує відповідні плоди у вигляді досконалостей. Церковна традиція нараховує їх дванадцять: любов, радість, мир, довготерпіння, лагідність, доброта, милосердя, тихість, вірність, скромність, стриманість, цнотливість [2, с. 434]. Тобто це ті дарунки (таланти, здібності), які може отримати людина від Святого Духа [6, с. 87].

Справи Ісуса Христа на землі продовжує Святий Дух, який виконує покладене на Нього завдання спасіння людства, але плоди ще не пожинались. Присутність Святого Духа є головним чинником у житті вірянина. Християнин оживлений Святим Духом, який його супроводжує і живе в ньому. Плодом такої турботи є численні християнські чесноти. Святий Дух діє і в житті Церкви [3, с. 414].

Незборима допомога Духа, дари Святого Духа є дарунком, влитими чеснотами. Людина може зміцнювати ці чесноти, збільшувати їх кількість, доводити їх до онтологічності. Примноження дарів є природним прагненням вірянина. Явище дарів не поширюється на тих, хто їх не прагне. Поширення дарів Святого Духа людям є насправді завершальним процесом Божественного домобудівництва на землі.

Зазначено особливість домобудівництва. Третя Іпостась є причиною того, що такі слова і словосполучення, як “благодать”, “Дух благодаті”, “дар Святого Духа”, “Сила Божа”, “Святий Дух”, “Дух Христа”, “благодать Святого Духа”, у контексті вчення про благодать часто вживають як синоніми [3, с. 303]. Тобто благодать є проявом Божественної природи у вигляді сили духу чеснот, які допомагають людині досягти стану обожнення як необхідної умови Божого задуму. Благодать Духа така – якщо вона знаходить печаль, знищує її; якщо недобру пожадливість – ліквідує; якщо страх – виганяє; і хто сподобався їй – схиляє помишляти лише про те, що на небі.

Бог вимагає від людини тільки того, що в її владі. Невиконання цієї вимоги позбавляє людину певних чеснот, а сприяє появі вад, що здійснюється в угоду демонам. Тобто людина набуває чеснот для того, щоб бути з Богом, ангелами, бути духовно захищеною від зла та демонів.

Вада є протилежністю чесноти, в основі вади певна причина. Як правило, причина, джерело вади міститься в самій людині, яка допустила духовне нездужання і стала духовно нездатною виконувати волю Богу. Інакше кажучи, людина сама завдала шкоди своїй душі, оскільки жодній чесноті ніхто не може зашкодити. Тому природне прагнення набуття чеснот має й природну силу не допускати вад, а у разі їх появи – позбутися їх. Для цього необхідно, щоб чесноти проявлялися у глибині людської сутності, тобто в її екзистенції. Ці проблеми вивчає метаантропологія чеснот.

Розглядаючи метаантропологічний вимір набуття чеснот, виокремимо його буденний, граничний та позаграничний (метаграничний) зміст.

Буденні чесноти дій стосуються зовнішніх чинників людини і є природними. Ці чесноти також є тілесними, видимими і формують елементарну мораль, репрезентують наочне, фактичне християнське життя. Як моральні норми (звичаї, традиції, фольклор), буденні чесноти все ж скеровані на панівні (на жаль) майнові відносини, на вибір доцільності поведінки задля матеріальних вигод, щоб задовольнити інстинкти. Буденні чесноти відображають задоволення спокоєм життя, пропагують деяку духовну пасивність, егоїзм. У них відсутній ентузіазм до внутрішніх екзистенційних поривів, духовні, життєві плани. Фактично елементарні моральні норми

буденності мало стосуються пропагування онтологічних засад і є тимчасовими (хоча й необхідними, але не достатніми) чеснотами земної діяльності людини.

Зародження метаантропологічних чеснот активно починається у граничному вимірі у вигляді вищої моралі, яка регулює думки, почуття, пристрасті. У граничному вимірі посилюються екзистенційні відчуття, проявляється духовний ентузіазм, альтруїзм, турбота про ближнього. Це перехідні, здебільшого невидимі душевні чесноти, які скеровані на втечу від спокою в екзистенційний простір, у якому перебуває страх Божий, як вічний супутник земного життя людини і початок чеснот.

Чесноти пов'язані також зі скорботами, труднощами. Головне для здобуття чеснот – перебувати не в спокої, а в нужді. Якщо людина матеріально добре забезпечена, то справжня будівля чеснот не з'явиться, тому люди бувають багаті й бідні чеснотами. Шлях чеснот такий: спочатку тернистий і гіркий, а потім – легкий і приємний. Багато чеснот впливає з глибоких думок про небесне життя та причини появи нещасних випадків. Коли людині тяжко на душі, вона аж тоді хоче підніматися на високу гору чеснот, виникає бажання оновитися духом чеснот. А причина в тому, що для набуття чеснот потрібно тільки відчувати бажання.

Кожна людина має підстави лякатися ворожих, темних сил. Хто не відчуває страху перед Богом, живе лише земним життям, в якому бракує місця для спілкування з Богом. Але в момент, коли припиняється зв'язок з Богом, земне життя втрачає свій зміст, оскільки Бог – основа життя. Людину, яка не визнає жодної іншої дійсності, крім земного життя, охоплює сильніший страх – страх перед “небуттям”. Однак страх перед Богом не повинен бути раболіпним, це має бути страх з любові і благоговіння [7, с. 950–951]. Тобто зароджується відчуття, що чесноти милують від смерті, спонукають замислюватися над своїм духовним життям і ще більше скеровують людину на природне прагнення набуття чеснот.

Позаграничні чесноти впливають з того, що людина відчуває свою належність до вищого, небесного світу, свого життя земного (тілесного), небесного (душевно-духовного). Тут потрібне відчуття гармонії і розуміння, яким чеснотам людина віддає перевагу: земним чи небесним. Адже людина в буденних турботах часто забуває про примноження найвищих надприродних, духовних, невидимих вічних чеснот. Це потрібно для максимального набуття елементів подоби Божої, активного процесу богоуподібнення. Інакше кажучи, позаграничні (метаграничні) чесноти повністю інтерпретують їхній метаантропологічний зміст, вони безсмертні й абсолютні, бо відсутня турбота про тіло й особливо про плоть, вони сприяють людині у виконанні онтологічних завдань: людина вийшла з раю, її завдання – туди повернутися. Високі чесноти, вища мораль цьому завжди допомагають. На цій основі має формуватися елементарна мораль, буденні норми поведінки християн. Тільки чеснота є вічно божественною, а прикрасою безпристрасності – добродійність чеснот.

Добродійність чеснот існує у буденному, граничному та позаграничному вимірах. У зазначеній послідовності й набуваються чесноти, що залежать від ступеня розумового розвитку людини та інших інтелегібельних та сенсигельних чинників. Важливо зупинитися на методиці набуття людиною чеснот.

Першою умовою набуття є вихід з неприродного, штучного, споживацького стану, інакше “одягнути одяг” чеснот неможливо. Потім набуття чесноти має здійснюватись особисто за тих умов, коли панує моральна свобода, де людина проявляє свою свободну волю. У протилежному разі з'являтимуться античесноти, фальшиві чесноти, які не діють у полі добра, там вони безсилі. Цінним у здобутті чеснот є той факт, що ці чесноти однаково спрямовані на всіх людей. Така зорієнтованість є онтологічною, оскільки люди живуть одні для одних, виявляють любов до ближнього. Чесноти не повинні стосуватися тільки вибраних сфер життя. Набута чеснота має бути придатною для вжитку, створювати онтологічні умови діяльності в усіх видах інтелектуальної та фізичної сфер. Взагалі у набутті чеснот людина повинна поставити перед собою максимальні вимоги і душевно налаштуватися. Силою інших людей зробити це практично неможливо.

Однак у набутті чеснот існують певні складнощі. Зокрема, преподобний Феодор вказує, що існує чотири речі, які заважають розуму набути чесноти: 1) схильність до протилежних їй навичок,

яка через довготривалу звичку схиляє до земного; 2) дія почуття, яке, захоплюючись чуттєвими принадами, разом зі собою тягне й розум; 3) згасання енергії розуму, якому він піддається через своє приліплення до тіла, оскільки розум перебуває в інших взаєминах з мисленням, ніж зір із зримим, а почуття із чуттєвим; 4) напади нелюдських нечистих духів, оскільки ці злі темні сили суцільно розклали сіті для ловлі людських душ. Далі преподобний Феодор наводить три засоби уникнення набуття чеснот: 1) звернення до Бога по допомогу; 2) безперестанне живлення розуму віданням (вивчення природи творінь, доступного для нас споглядання); 3) умертвлення плоті постом, бдінням, працею. Лікувальними засобами у процесі набуття чеснот є молитва і сльози. Молитва дякує за даровані блага прощання провин та заслання сил для майбутнього вдосконалення. Сльози також мають велику силу: уласкавлюють Господа до наших провин, очищають скверну, заподіяну нам чуттєвими втіхами, й окрилюють жадання небесного [1, с. 369–376].

Висновки. Отже, метаантропологічний вимір природного прагнення набуття чеснот є високою духовно-етичною цінністю та благом, що впливає з мислення і не є звичкою, стає духовним захистом на всю життєдіяльність. За допомогою чеснот людина зводить собі на небесах духовну будівлю, аналогічну матеріальній будівлі на землі. Тобто потрібно мати запасні будівлі не в розвинених країнах світу, а на небесах, зійшовши на висоту чеснот, використовуючи прохідні християнські шляхи чеснот. Людина як носій доброї природи, прикрашена панівними чеснотами на землі, готує собі адекватне місце у вічному житті.

1. Добротолюбіє / пер. укр. мовою Патріарха Філарета (Денисенка). – К. : Вид. відділ УПЦ КП, 2009. – 470 с. 2. Катехизм католицької Церкви. Синод УГКЦ. – Жовква, 2002. – 772 с. 3. Православная энциклопедия : многотомное изд. – М. : Церковно-науч. центр “Православная энцикл.”, 2002. – Т. 5. – 752 с. 4. Православная энциклопедия : многотомное изд. – М. : Церковно-науч. центр “Православная энцикл.”, 2007. – Т. 15. – 752 с. 5. Рагнер К. Короткий теологічний словник / К. Рагнер, Г. Форгримлер ; пер. с нем. О. Авраменка. – Львів, 1996. – 662 с. 6. Релігієзнавчий словник / за ред. проф. А. Колодного і Б. Лобовика. – К. : Четверта Хвиля, 1996. – 392 с. 7. Ринекер Ф. Библейская Энциклопедия Брокгауза / Ф. Ринекер, Г. Майер ; пер. с нем. В. М. Иванова и др. – Кременчуг : Християнська зоря, 1999. – 1120 с. 8. Сім християнських чеснот [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki>. 9. Філософський словарь : основан Г. Шмидтом : пер. с нем. / под ред. Г. Шишкоффа ; общ. ред. В. А. Малинина. – 22-е, новое, перераб. изд. – М. : Республика, 2003. – 575 с.

REFERENCES

1. Dobrotolyubie [Dobrotolyubie] / per. ukr. movoy Patriarha Filareta (Denisenko). – Kyiv : Vyd. Vidil UPTs KP, 2009. – 470 p. 2. Catechism catolicckoi Tserkvy. Synod UGCC [The Catechism of the Catholic Church. The Synod of the UGCC]. – Zhovkva, 2002. – 772 p. 3. Pravoslavnyaya entsiklopediya [Orthodox encyclopedia]: mnogotomnoe izd. – Minsk : Tserkovno-nauch. tsentr “Pravoslavnyaya entsiklopediya”, 2002. – T. 5. – 752 p. 4. Pravoslavnyaya entsiklopediya [Orthodox encyclopedia]: mnogotomnoe izd. – Minsk : Tserkovno-nauch. tsentr “Pravoslavnyaya entsiklopediya”, 2007. – T. 15. – 752 p. 5. Ragnar K. Korotkiyy teologichny slovník [The short theological dictionary] / K. Ragnar, G. Forgyrmler ; per. z nim. O. Avramenka. – Lviv, 1996. – 662 p. 6. Relihiyeznavechyy slovník [Religious Dictionary] / red. prof. A. Kolodnoho i B. Lobovyka. – Kyiv : Chtverta Hvylya, 1996. – 392 p. 7. Ryneker F. Bybleyskaya Ennyklopedyya Brockhausera [Biblical Enniklopediya Brockhaus] / F. Ryneker, H. Mayer ; per. z nim. V. Ivanov et al. – Kremenchug : Hrystyjanskaya zoria, 1999. – 1120 p. 8. Sim hrystyjans'kyh chesnot [The seven Christian virtues] [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <https://uk.wikipedia.org/wiki>. 9. Filosofskiy slovar [Philosophical Dictionary] : osnovan G. Schmidtom : per. s nem. – 22-e, novoe, pererab. pod red. G. Shishkoffa ; ob. red. V. A. Malinin. – Minsk : Respublika, 2003. – 575 p.